

Monitoringsrapportage 2023

Milieuprogramma 2023-2027

Monitoring van de doelen uit het milieuprogramma 2023-2027

Monitoringsrapportage 2023

Monitoring van de doelen uit het milieuprogramma 2023-2027

Datum: 11-03-2024

Auteur: Provincie Zeeland, Unit Milieu

Versienummer: 1

Inhoudsopgave

Inleiding en leeswijzer	4
Thema 1: Luchtkwaliteit	5
Thema 2: Geur	7
Thema 3: Geluid	9
Thema 4: Stilte	12
Thema 5: Omgevingsveiligheid	13
Thema 6: Bodem	16
Thema 7: Water	18
Thema 8: Duisternis en lichthinder	20
Thema 9: ZZS	21
Thema 10: Energie en klimaat	23
Thema 11: Circulaire economie	25
Thema 12: Robuuste uitvoeringsdiensten	27
Thema 13: Goed opdrachtgeverschap	29

Inleiding en leeswijzer

Deze rapportage gaat over het eerste jaar van het Milieuprogramma 2023-2027, namelijk 2023. Het geeft een overzicht van de stand van zaken op de doelen die de Provincie heeft gesteld voor 2030. En het laat zien hoe ver we staan met de targets, de tussenresultaten. Dit doen we per thema.

In de Zeeuwse Omgevingsvisie staat als **hoofddoel** voor 2030 op het thema Milieu:

Een gezond, schoon en veilig Zeeland; de milieukwaliteit van de fysieke leefomgeving is beschermd en versterkt.

Met het Milieuprogramma 2023-2027¹ werken we aan dit hoofddoel. In het Milieuprogramma hebben we subdoelen (van de Omgevingsvisie) voor 2030 per thema gedefinieerd. Ook wat we tot 2027 gaan doen op weg naar die doelen.

Bij elk subdoel geven we door middel van een of meer indicatoren aan hoe we bepalen of het subdoel is bereikt. Een indicator is een meetbaar criterium voor een effect. Als een indicator tenminste de aangegeven streefwaarde heeft, dan is het gestelde doel bereikt.

Bij alle subdoelen onderscheiden we bovendien zogenaamde **'targets'**. Targets zijn concrete beoogde (tussen)resultaten waarmee we als provincie denken effectief bij te dragen aan het realiseren van de doelen. Als er geen expliciet jaartal genoemd is voor een target geldt het voor de hele looptijd van het Milieuprogramma.

We geven voor elk subdoel of target een toelichting van de status en laten zien in hoeverre of het is behaald.

Groen = Afgerond
Blauw = Op schema
Oranje = Niet op schema

¹ Provinciale Staten hebben het Milieuprogramma op 3 februari 2023 vastgesteld. Met de inwerkingtreding van de Omgevingswet zijn Gedeputeerde Staten bevoegd voor het vaststellen en wijzigen van het Milieuprogramma.

Thema 1: Luchtkwaliteit

Uit de metingen van het landelijk meetnet luchtkwaliteit en de modelberekeningen van RIVM blijkt dat de luchtkwaliteit in Zeeland afgelopen jaren langzaam is verbeterd². In 2022 halen we overal binnen de provincie de wettelijke grenswaarden voor de concentraties stikstofoxiden en fijnstof. Wetenschappelijke studies wijzen uit dat ook de huidige luchtkwaliteit toch nog tot negatieve gezondheidseffecten, kunnen leiden zoals luchtwegaandoeningen, hartziekten en voortijdig overlijden³. Normen zijn bovendien aan verandering en verbetering onderhevig. Dat laten de eind 2021 aangepaste advieswaarden van de Wereldgezondheidsorganisatie (WHO) zien.

Subdoel	Indicator	Streefwaarde	Rapportage 2023	Status
1.1 Permanente verbetering van de luchtkwaliteit	Daling van concentraties vervuilende stoffen in de lucht	Permanente daling in het algemeen, en richting WHO-advieswaarden voor die stoffen waarvoor deze advieswaarden zijn vastgesteld.	De uitstoot van vervuilende stoffen naar de lucht is gedaald. De rapportage 'Emissies bedrijven Zeeland' is als bijlage (<i>Bijlage 1, Rapportage emissies bedrijven Zeeland</i>) aan deze monitoringsrapportage toegevoegd. Ook de concentraties in de lucht gaan richting WHO-advieswaarden. Dat blijkt uit de metingen Luchtkwaliteit van het landelijk meetnet.	Op schema
	Voldoen aan Europese grenswaarden voor luchtkwaliteit op alle Zeeuwse meetstations	0 overschrijdingen	In 2023 waren er geen overschrijdingen. De metingen van de Zeeuwse meetstations in 2023 laten zien dat voldaan werd aan de (wettelijke) Europese grenswaarden voor de componenten die gemeten zijn. Voor een overzicht van de meetwaarden over 2023, zie het monitoringsrapport luchtkwaliteit (<i>Bijlage 2, Monitoringsrapport luchtkwaliteit 2023 Sluiskil</i>), en het aanvullend onderzoek naar zware metalen op de stoffilters wat samen met de gemeente Terneuzen is uitgevoerd (<i>Bijlage 2b, Rapport stofanalyse Sluiskil</i>).	Afgerond

² <https://www.rivm.nl/lucht/luchtkwaliteit-Nederland>

³ <https://www.rivm.nl/lucht/sla>

Targets luchtkwaliteit

Target	Monitoring door	Rapportage 2023	Status
1.1 Gezondheidswinst door vermindering van concentraties luchtvervuilende stoffen.	Zeeuwen leven in 2030 enkele maanden langer door verbetering van de luchtkwaliteit conform de door het RIVM ontwikkelde indicator: https://rivm.nl/lucht/sla	Het RIVM rapporteert met de gezondheidsindicator de invloed van verbetering van de (lokale) luchtkwaliteit op de gezondheid. RIVM heeft het rapport over 2023 nog niet opgeleverd. Planning was dat deze begin 2024 beschikbaar zou komen. Op basis van de vorige voortgangsmeting (2021) is de prognose richting 2030 dat sprake is gezondheidswinst en het target behaald kan worden. Bronnen van luchtverontreiniging buiten provincie Zeeland zijn van invloed op de luchtkwaliteit in Zeeland en dat geldt ook andersom. Mede daarom heeft Provincie Zeeland samen met de rijksoverheid, alle provincies en een groot aantal gemeenten het Schone Lucht Akkoord ondertekend. Een gezamenlijke aanpak van vermindering van concentraties luchtvervuilende stoffen leidt tot het beste resultaat. Voortgang en acties waar Provincie Zeeland (en andere deelnemers) op inzet zijn opgenomen in het uitvoeringsplan SLA en verwerkt in het Dashboard SLA⁴. In samenwerking met andere provinciale opgaves en programma's hebben wij in 2023 uitvoering gegeven aan: • Stimuleringsprojecten Duurzame Mobiliteit • Schoner aanbesteden van infrastructurele werken • Project Walstroom • Onderkant BBT vergunnen • Participatie: burgersensormetingen en scholenproject fijnstof Daarnaast hebben de omgevingsdiensten controlemetingen bij bedrijven uitgevoerd op de uitstoot (emissie) vanuit schoorstenen en zijn we in 2023 gestart met controlemetingen op diffuse emissies en lekverliezen bij de (petro)chemie.	Op schema

⁴ Dashboard voortgang van uitvoering SLA-maatregelen

Thema 2: Geur

Sommige activiteiten zorgen voor een typische geur. Blootstelling daaraan kan leiden tot hinder. Dit kan het welbevinden van mensen beïnvloeden en/of de gezondheid van mensen verminderen.

Subdoel	Indicator	Streefwaarde	Rapportage 2023	Status
2.1 Een aanvaardbaar geurhinderniveau in alle situaties vast te houden of te bereiken.	Aantal nieuwe situaties waarbij sprake is van onaanvaardbare geurhinder	0 nieuwe situaties met onaanvaardbare geurhinder	In 2023 hebben we de nul situatie vastgelegd. In volgende jaren kunnen we dan concreet bepalen of er nieuwe situaties zijn bijgekomen.	Op schema
	Aantal (unieke) geurklachten per situatie per jaar	Geen toename	RUD-Zeeland en DCMR hebben in 2023 39 klachten ontvangen over geurhinder.	Op schema

Targets geur

Target	Monitoring door	Rapportage 2023	Status
2.1 Er komen geen nieuwe situaties met een onaanvaardbaar hinderniveau bij;	Aantal nieuwe situaties waarbij sprake is van onaanvaardbare geurhinder	Om de nul situatie vast te leggen, hebben de omgevingsdiensten in 2023 een inventarisatie uitgevoerd naar situaties met geurhinder. Op basis van deze én andere informatie hebben we een beeld van situaties waarbij inwoners aangeven dat er sprake is van (onaanvaardbare) geurhinder. In bijlage 3 (<i>Bijlage 3, Memo onaanvaardbare geurhinder</i>), is aangegeven hoe we dit hebben vastgesteld en in welke bestaande situaties inwoners aangeven dat er sprake is van onaanvaardbare geurhinder. Het gaat daarbij om Sluiskil, Westdorpe en Sas van Gent.	Op schema

Target	Monitoring door	Rapportage 2023	Status
2.2 Aantal geurklachten per situatie blijft gelijk of daalt	Monitoring door aantal geurklachten	Omgevingsdiensten onderzoeken bij hindersituaties actief naar de oorzaak en registreren klachten over geur. In 2023 hebben de RUD-Zeeland en DCMR samen 39 klachten ontvangen over geurhinder. Dat is iets meer dan in 2022 (31) maar aanzienlijk minder dan in 2021 (88). Voor Sas van Gent is er sprake van een daling van het aantal klachten ten opzichte van 2022. Vanuit Sluiskil waren er in 2023 wel meer klachten (29) ten opzichte van 2022 (20). Intussen is de omgevingsvergunning van Cargill aangescherpt ten aanzien van het aspect geur, en heeft het bedrijf aanvullende maatregelen getroffen ter beperking van geuremissies. De meldingen over geurhinder vanuit Sluiskil gaan vaak over Heros. De RUD-Zeeland geeft aan dat het bedrijf wel voldoet aan de vergunning en dat in de voorschriften de best beschikbare technieken zijn opgenomen. We zijn in het kader van de uitvoeringsagenda Kanaalzone in gesprek met dit bedrijf en met andere bedrijven in de omgeving over eventueel aanvullende maatregelen ter beperking van geuremissie.	Op schema
2.3 Eenduidige beoordeling van geurhinder in Zeeland	Monitoring door het aantal gemeenten dat een gezamenlijk beleid heeft vastgesteld	Op landelijk niveau werken we aan een gezamenlijke visie ten aanzien van het handelingskader geur. Aan de hand daarvan willen we de bestaande handreiking 'alle neuzen dezelfde kant op' uit 2007 actualiseren. Deze handreiking gebruiken ook de Zeeuwse gemeenten op dit moment bij de beoordeling van geur. Een aangepaste, geactualiseerde handreiking zou als basis kunnen dienen voor een gezamenlijk, Zeeuws geurbeleid. Daar werken we komende jaren aan.	Op schema

Thema 3: Geluid

De toename van bebouwd gebied en alle activiteiten die daarbij horen, zorgen ervoor dat het aantal geluidsbronnen toeneemt. Ook komen er steeds meer apparaten die laagfrequent geluid maken, denk aan windmolens en warmtepompen/airco's. Overmatig lawaai is een probleem voor de volksgezondheid. Blootstelling aan lawaai kan een reeks gezondheidsproblemen veroorzaken, zoals gehoorstoornissen, hart- en vaatziekten, hypertensie, slaapstoornissen en een groot aantal andere psychologische en sociale gedragsproblemen.

Subdoel	Indicator	Streefwaarde	Rapportage 2023	Status
3.1 Beperken van de uitbreiding van geluidsproductie	Aantal geluidgehinderden vanwege wegverkeerslawaai	In 2027 tenminste gelijk t.o.v. 2022, streven naar afname met 10%	De geluidbelastingkaarten worden een keer in de 5 jaar gemaakt/berekend. De structurele veranderingen in verkeersstromen gaan niet zo snel dat er gerichte conclusies te trekken zijn bij jaarlijkse metingen. Om jaarlijkse fluctuaties uit te sluiten is gekozen voor het maken van geluidberekeningen over een periode van 5 jaar. In 2022 zijn de huidige geluidbelastingkaarten gemaakt. In 2027 volgt een update waarbij actuele verkeerstellingen worden gebruikt.	Op schema
	Aantal unieke geluidklachten	In 2027 tenminste gelijk t.o.v. 2022, streven naar afname met 10%	In 2022 registreerde DCMR 83 unieke geluidsklachten. Op het moment van rapportage kon de RUD -Zeeland nog geen overzicht geven van het aantal unieke geluidsklachten in 2022. Er wordt nog gewerkt aan het registratiesysteem.	Op schema
	In 2026 zijn alle geluidvoorschriften in vergunningen en meldingen actueel conform BBT	100% in 2026	De omgevingsdiensten hebben in 2023 vergunningen getoetst op actualiteit. Waar nodig zijn vergunning aangepast.	Op schema

Targets geluid

Target	Monitoring door	Rapportage 2023	Status
3.1 In 2026 is het aantal geluidgehinderden vanwege wegverkeers-lawaai minimaal gelijk gebleven t.o.v. 2022	In 2027 tenminste gelijk t.o.v. 2022, streven naar afname met 10%	In 2023 zijn we gestart met een interne werkgroep om de benodigde data voor het vaststellen van de GPP's in beeld te brengen. Het is de bedoeling dat we in 2024 alle data compleet hebben. 2024 is het basisjaar voor het vaststellen van de GPP's. Bij wegconstructies nemen we de geluid- (en milieu-) aspecten standaard mee in de voorbereidende onderzoeken en de uitvoering.	Op schema
3.2 Beperken toename geluidsproductie industrie	Monitoring van actualiteit van vergunningsvoorschriften op het gebied van geluid	De omgevingsdiensten hebben in 2023 vergunningen getoetst op actualiteit. Waar nodig zijn vergunning aangepast. In 2023 heeft de DCMR 585 unieke geluidsklachten ontvangen. Het grootste aantal klachten is afkomstig uit Sas van Gent en heeft te maken met een nieuwe geluidsbron. DCMR doet onderzoek naar deze bron en mogelijkheden voor reductie. Dit onderzoek loopt in 2024 door.	Op schema
3.3 Beperken van de toename van geluidsproductie in het algemeen		We zijn nog niet gestart met een provincie brede handreiking geluidnormen in Omgevingsplannen. Wel zijn we aan de slag gegaan met walstroom. Er heeft een inventariserend onderzoek plaatsgevonden naar potentiële locaties om walstroom aan te leggen. Dit resulteert ook in geluidsreductie. Uitvoering is voorzien voor 2024/2025.	Op schema
3.4 Beperken van de overlast door luchtvaart;	Monitoring door aantal klachten met betrekking tot geluidsoverlast door luchtvaart	In 2023 zijn er bij de Provincie Zeeland geen klachten ontvangen over geluidsoverlast door luchtvaart. In 2023 hebben we de luchthavenregeling van Koninklijke Schelde Groep (Damen Yachting) omgezet. Deze ligt nu voor ter vaststelling. In september 2023 hebben wij een aanvraag tot wijzigingen van het luchthavenbesluit Midden-Zeeland ontvangen van het vliegveld. In 2023 heeft het ontwerpbesluit Provinciaal Inpassing Plan ter inzage gelegen en is de procedure gestart tot het wijzigen van het luchthavenbesluit Midden-Zeeland ten behoeve van de baanrotatie.	Op schema

Target	Monitoring door	Rapportage 2023	Status
3.5 Beperken toename overlast door Laag Frequent Geluid (LFG)	In 2024 zijn de bronnen in beeld en in 2025 zijn afspraken met gemeenten gemaakt	In 2023 nog geen actie, dit is gepland voor uitvoering in 2024.	Op schema

Thema 4: Stilte

Op grond van de Omgevingswet is de Provincie verplicht stiltegebieden aan te wijzen in de Omgevingsverordening en de stilte daar te bewaken. De Zeeuwse stiltegebieden in de Omgevingsverordening zijn gekoppeld aan natuurgebieden.

Subdoel	Indicator	Streefwaarde	Rapportage 2023	Status
4.1 De aangewezen actuele stiltegebieden in 2024 zijn echt stil	Geluidniveau in stiltegebieden	Lager dan de in de actualisatie van het stiltegebiedenbeleid te bepalen grens	Er zijn geen acties voor 2023 opgenomen.	Op schema

Targets stilte

Target	Indicator	Rapportage 2023	Status
4.1 De in 2024 aangewezen stiltegebieden zijn echt stil. In de actualisatie van het stiltegebiedenbeleid wordt 'echt stil' gedefinieerd.	Monitoring door geluidsonderzoeken	We streven ernaar het beleid eind 2024/begin2025 te herzien. Bij de definitie van "echt stil" denken we dan vooral dat de beleving van rust en stilte een belangrijke rol heeft. Dit bepaalt mede de criteria waarop de stiltegebieden opnieuw aangewezen kunnen worden. Een goede en zorgvuldige afweging is hierbij van belang.	Op schema

Thema 5: Omgevingsveiligheid

In Zeeland zijn er veel activiteiten met gevaarlijke stoffen. Denk aan de industrie en vervoer van gevaarlijke stoffen over weg, spoor en water. Er zijn ontwikkelingen zoals de energietransitie waardoor risico's mogelijk toenemen. Omdat we een veilige leefomgeving in Zeeland willen, zetten we in op het voorkomen en beheersen van ernstige ongevallen bij bedrijven of activiteiten met gevaarlijke stoffen. Daarnaast is er een aparte monitoringsrapportage met betrekking tot de VTH-taken.

Subdoel	Indicator	Streefwaarde	Rapportage 2023	Status
5.1 Het zoveel mogelijk beperken van risico's die verbonden zijn aan de opslag, productie, bewerking en het transport van gevaarlijke stoffen.	Aantal ongevallen met gevaarlijke stoffen met effecten buiten de inrichting	0	De gegevens over 2023 worden door het Ministerie van I&W openbaar gemaakt in de Staat van de Veiligheid Brzo- bedrijven 2023. Er volgt een rapportage over 2023. Dit zal in het najaar van 2024 zijn. De resultaten en conclusies worden gedeeld met GS en PS. De resultaten over 2022 zijn op 7 november 2023 met PS gedeeld. Hierna volgt een korte samenvatting. De Zeeuwse bedrijven hebben meer ongewone voorvallen gemeld dan in de coronajaren. Vermoedelijk komt dit doordat bedrijven in de jaren 2020 en 2021 minder productie hadden en de Brzo- inspecties noodgedwongen anders zijn uitgevoerd. Dit Zeeuwse beeld wijkt niet af van het Landelijke beeld. In Zeeland was geen van de ongewone voorvallen/ incidenten zodanig, dat deze nader is onderzocht door het RIVM of de Onderzoeksraad voor de Veiligheid. Ook is er geen Zeeuws incident gemeld bij de Europese Commissie.	Op schema
	Aantal vervoersbewegingen met gevaarlijke stoffen op basisnet van spoor-, water en autowegen	Niet meer dan landelijk maximaal vastgesteld risicoplafond	De gegevens over 2023 worden door ministerie van I&W openbaar gemaakt in het Jaarverslag Basisnet 2023. Er volgt een rapportage over 2023. Dit zal in het najaar van 2024 zijn. Voorgaande rapportages zijn niet eerder gedeeld met GS en PS. Vanaf 2023 willen we deze rapportage wel delen met GS en PS. Deze delen we samen met de rapportage van de Staat van de Veiligheid BRZO-bedrijven 2023.	Op schema

Targets omgevingsveiligheid

Target	Indicator	Rapportage 2023	Status
5.1 Bedrijven werken volgens de laatste veiligheidsstandaarden en BRZO-bedrijven hebben een goed functionerend veiligheidsbeheersysteem	Inspectiebezoeken (streefwaarde: tenminste 90% voldoet)	De gegevens over 2023 worden openbaar gemaakt in de Staat van de Veiligheid Brzo- bedrijven 2023. Dit zal in het najaar van 2024 zijn. De resultaten en conclusies worden gedeeld met GS en PS. In 2023 zijn we gestart met het inspecteren en handhaven bij bedrijven op veiligheidsstandaarden en bij BRZO-bedrijven op een goed functionerend veiligheidsbeheersysteem. De resultaten over 2022 zijn op 7 november 2023 met PS gedeeld. Hierna volgt een korte samenvatting. Alle 22 Brzo-bedrijven zijn geïnspecteerd. Totaal heeft DCMR 32 inspecties uitgevoerd waarvan 20 aangekondigd, 1 deels aangekondigd en 11 onaangekondigd. Bij 2 bedrijven hebben de inspectieteams geen overtredingen of afwijkingen geconstateerd, bij 5 bedrijven alleen afwijkingen en bij 15 bedrijven overtredingen en afwijkingen. Het totaal aantal overtredingen bij de Zeeuwse bedrijven is 46, waarvan 40 overtredingen lichte overtredingen zijn (zeer geringe dreiging zwaar ongeval), zes overtredingen in categorie 2 (geen onmiddellijke dreiging zwaar ongeval) en nul overtredingen in de zwaarste categorie 1 (dreiging zwaar ongeval). De Zeeuwse resultaten voor de lichtste categorie overtredingen is vergelijkbaar met de Landelijke resultaten. Wat betreft de zwaarste categorie overtredingen valt op dat ten opzichte van de Landelijke resultaten in Zeeland geen overtredingen zijn vastgesteld.	Op schema
5.2 Wanneer sprake is van activiteiten met gevaarlijke stoffen liggen de kaders voor het ruimtegebruik in alle omgevingsplannen vast, op basis van plaatsgebonden risico, aandachtsgebieden en voorschriftgebieden	Alle omgevingsplannen voldoen hieraan voor eind 2029	In 2023 hebben we in het regionaal Externe Veiligheid overleg tussen RUD-Zeeland, Provincie en gemeenten besproken hoe we de kaders kunnen vastleggen. Denk hierbij aan de: • Veiligheidscontouren t.b.v. clustering risicovolle bedrijven • Voorschriftgebieden waar wenselijk vaststellen • Beschikbaar maken kennis over risico's BRZO-bedrijven	Op schema

Target	Indicator	Rapportage 2023	Status
5.3 Actuele en relevante informatie over omgevingsveiligheid is raadpleegbaar in REV en Atlas Leefomgeving.	Check of BRZO-bedrijven erin staan (100% in 2023)	De RUD Zeeland en DCMR hebben in 2023 nieuwe afspraken gemaakt over wie wat borgt in REV en de Atlas voor de leefomgeving. De DCMR houdt de informatie van de Brzo- bedrijven up to date. Dit register is actueel in 2023.	Op schema
5.4 Voor vervoer van gevaarlijke stoffen wordt waar mogelijk gebruik gemaakt van buisleidingen;	Planologische borging	Er zijn in 2023 initiatieven gestart rondom realisatie van aansluiting op het landelijk buisleidingen netwerk voor waterstof en ammoniak.	Op schema
5.5 Gebruik van professioneel vuurwerk is onder controle	Aantal incidenten (streefwaarde: 0)	In 2023 zijn geen incidenten met professioneel vuurwerk geweest. De RUD Zeeland heeft meldingen beoordeeld en ontbrandingstoestemmingen afgegeven daarnaast hebben zij toezicht gehouden bij vuurwerkevenementen.	Op schema

Thema 6: Bodem

De Provincie is verplicht om onaanvaardbare risico's voor mens en omgeving weg te nemen bij het huidige gebruik van de zogenoemde 'milieu hygiënische spoedlocaties bodemverontreiniging'. Voor de aanpak van overige bodemverontreinigingen zijn gemeenten verantwoordelijk, al bepaalt het overgangsrecht Omgevingswet dat de Provincie aansprakelijk (dus het bevoegde gezag) blijft voor:

- De uitvoering van bodemsaneringen waarvan de Provincie heeft ingestemd met een saneringsplan;
- De aanpak van locaties waarop de Provincie een nazorgverplichting heeft opgelegd, gelet op de aanwezige verontreiniging;
- De beoordeling en aanpak van bodemverontreinigingen op bedrijfsterreinen waarvoor de Provincie het bevoegde gezag is over de milieubelastende activiteiten.

Subdoel	Indicator	Streefwaarde	Rapportage 2023	Status
6.1 In 2025 zijn alle onaanvaardbare risico's bij het huidige gebruik van de zogenaamde spoedlocaties bodem gesaneerd of beheersbaar gemaakt.	De stand van zaken van de afwikkeling van de lijst met spoedlocaties bodem.	100% in 2025	Inmiddels is gebleken dat het streven van 100 % afgeronde spoedlocaties in 2025 niet haalbaar is. Dat komt omdat voor sommige grondwatersaneringen meer tijd nodig is. In het najaar van 2022 hebben IPO, VNG, UVW en het rijk daarom nieuwe bestuurlijke afspraken gemaakt voor de bodem en ondergrond voor de periode 2023-2030. Afsproken is dat afronding van resterende opgave van de bekende (historische) spoedlocaties zo veel mogelijk voor 2030 heeft plaatsgevonden. De streefwaarde passen we daarom aan naar 100 % in 2030.	Op schema

Targets bodem

Target	Indicator	Rapportage 2023	Status
6.1 In 2025 zijn alle onaanvaardbare risico's bij het huidige gebruik van de zogenaamde spoedlocaties bodem gesaneerd of beheersbaar gemaakt	De mate waarin de lijst met spoedlocaties bodem is afgewikkeld	In Zeeland hebben we op alle spoedlocaties de voor de mens onaanvaardbare risico's weggenomen of beheerst bij het huidige gebruik. Op de lijst met spoedlocaties staan op dit moment nog 6 locaties waarvoor de verspreidings- of ecologische risico's nog niet (volledig) beheerst zijn. Hiervoor is de sanering reeds gestart of in voorbereiding of is het (aanvullend-) onderzoeks-/nazorgtraject in voorbereiding c.q. in uitvoering. In bijlage 4 (<i>Bijlage 4, Spoedlocatielijst Zeeland 2023</i>) is een lijst van Spoedlocaties opgenomen.	Afgerond

Thema 7: Water

Doelen en maatregelen voor de kwaliteit van het oppervlaktewater en het grondwater liggen vast in het Regionaal Waterprogramma 2022- 2027. Hiermee geeft de Provincie onder andere uitvoering aan Europese regelgeving, zoals de Kader Richtlijn Water (KRW) en de Grondwaterrichtlijn (GWR). In het Milieuprogramma is een specifiek onderdeel verder uitgewerkt in relatie tot de chemische waterkwaliteit, te weten de regulering van indirecte lozingen.

Subdoel	Indicator	Streefwaarde	Rapportage 2023	Status
7.1 Verbeteren van de waterkwaliteit door reguleren indirecte lozingen.	Vermindering emissies van verontreinigende stoffen (incl. (p)ZZS) in indirecte lozingen	Permanente daling (van stoffen waarop wordt gemonitord)	Inzet heeft zich in eerste instantie gericht op het vaststellen van mogelijke aanwezigheid van PFAS in afvalwaterstromen. Naast het reguliere meetprogramma zijn in 2023 controlebemonsteringen uitgevoerd bij bedrijven waar mogelijk PFAS verwacht werd in het afvalwater. Verder zijn bedrijven aangeschreven om zelf aanvullende informatie te leveren voor meer inzicht in herkomst en hoeveelheden PFAS in afvalwater. Dit heeft ertoe geleid dat bij vier bedrijven (ontwerp)besluiten zijn genomen met een onderzoek plicht, plan van aanpak, of proefneming. Vanuit het landelijke Interbestuurlijke Programma versterking VTH-taken is in 2023 een pilot uitgevoerd om meer zicht te krijgen op wat er speelt op het gebied van indirecte lozingen van Zeer Zorgwekkende Stoffen (ZZS) en de prioritare stoffen van de Kaderrichtlijn water (KRW). Op basis van de aanbevelingen van deze pilot maken we in 2024 vervolgspraken met de omgevingsdiensten voor uitvoering van taken die bijdragen om subdoel 7.1 te bereiken.	Op schema

Targets water

Target	Indicator	Rapportage 2023	Status
7.1 Verbeteren van de waterkwaliteit door reguleren indirecte lozingen	Vermindering emissies van verontreinigende stoffen (inclusief (p) ZZS) in indirecte lozingen (permanente daling)	Prioriteit in 2023 voor de omgevingsdiensten was om de controlemetingen opnieuw aan te besteden om de continuïteit van de controlemetingen te waarborgen. DCMR heeft daarbij het bestaande meetprogramma opnieuw beoordeeld. Overeenkomstig de meetprogramma's hebben RUD-Zeeland en DCMR-controlemetingen op indirecte lozingen van bedrijven uitgevoerd. Bij vergunningverlening passen we het uitgangspunt van onderkant best beschikbare techniek (BBT) toe. Voor 2024 hebben de omgevingsdiensten de opdracht gekregen om op basis van een risicoanalyse de toezicht plannen en meetprogramma's (verder) te optimaliseren. Daarbij betrekken we de aanbevelingen uit de IBP VTH pilot over vermijdings- en reductieprogramma (VRP) voor ZZS en KRW-doelen. Vanaf 2024 monitoren we het geactualiseerde meetprogramma indirecte lozingen via een te ontwikkelen dashboard. Daarmee krijgen we een verbeterd inzicht en trend van de emissies in indirecte lozingen.	Op schema

Thema 8: Duisternis en lichthinder

Duisternis is een kernkwaliteit van Zeeland. Sinds 2013 neemt de verlichting sterk toe in de provincie.

Lichthinder heeft negatieve effecten op de biodiversiteit en de gezondheid van mensen.

Subdoel	Indicator	Streefwaarde	Rapportage 2023	Status
8.1 Beperken en voorkomen van lichtverontreiniging en het bevorderen en behouden van duisternis als kernkwaliteit in Zeeland	Afname van lichtvervuiling t.o.v. 2013	Huidige bronnen zijn niet verder toegenomen; geen nieuwe gebieden van lichtvervuiling	Methode voor monitoring is onderdeel van het plan van aanpak Licht en duisternis Zeeland en vindt in 2024 plaats. We leveren in 2024 een plan van aanpak en de implementatie aan. Het plan stellen we op met een werkgroep van gemeenten, Provincie, omgevingsdiensten en sterrenwacht.	Op schema

Targets duisternis en lichthinder

Target	Indicator	Rapportage 2023	Status
8.2 Nieuwe lichthinder voorkomen	Percentage vergunningen dat wordt getoetst aan de aangescherpte voorschriften lichthinder	Voordat we deze richtlijn kunnen toepassen, moet deze richtlijn eerst in het beleid worden opgenomen. Daar hebben we in 2023 de eerste stappen in gezet. Zodra het beleid is ontwikkeld, kunnen vergunningen daaraan getoetst worden. In 2023 is de werkgroep Licht en duisternis Zeeland gestart. Provincie, gemeenten, omgevingsdiensten schrijven samen een plan van aanpak. Dit plan wordt opgeleverd in Q2 2024. In dit plan beschrijven we hoe huidige lichtvervuiling verminderd kan worden en toekomstige lichtvervuiling voorkomen kan worden.	Op schema
8.2 Bestaande lichthinder tegengaan	Afname van lichtvervuiling t.o.v. 2013 (huidige bronnen zijn niet verder toegenomen; geen nieuwe gebieden van lichtvervuiling)	Methode voor monitoring is onderdeel van het plan van aanpak Licht en duisternis Zeeland en vindt in 2024 plaats. In 2023 namen we als Provincie deel aan Nacht van de Nacht.	Op schema

Thema 9: ZZS

Zeer zorgwekkende stoffen (ZZS) zijn geclassificeerd als de meest gevaarlijke stoffen voor mens en milieu. Naast ZZS zijn er ook de potentieel Zorgwekkende Stoffen (pZZS). Dit zijn stoffen die nog niet in het kader van de Europese richtlijn REACH zijn beoordeeld, maar mogelijk dezelfde effecten kunnen hebben als ZZS. Die brengen dus ook risico's met zich mee. Het streven is om zowel pZZS als ZZS uit de leefomgeving te weren.

Subdoel	Indicator	Streefwaarde	Rapportage 2023	Status
9.1 Voorkomen van (potentieel) zeer zorgwekkende stoffen (ZZS) in het milieu	Totaal vergunde emissies van pZZS en ZZS per bedrijf met bestaande emissies	Geen toename op bedrijfsniveau	De RUD-Zeeland en DCMR hebben de inventarisatie van (p)ZZS afgerond. Voor de grootste emissies is in bijlage 5 (<i>Bijlage 5, Stand van zaken ZZS, pZZS</i>) een overzicht opgenomen.	Op schema
	Totaal vergunde emissies van pZZS en ZZS per bedrijf door nieuwe activiteiten	Zo ver mogelijk onder maximaal toelaatbaar risiconiveau (MTR-niveau)	In 2023 zijn er geen nieuwe vergunningen verleend met emissies boven het MTR-niveau.	Op schema
	Hoeveelheid (potentieel) ZZS in afvalstromen (nulmeting moet nog plaatsvinden)		Hiervoor sluiten we aan bij het landelijk impulsprogramma chemische stoffen, waar de nulmeting onderdeel van is. Dit is nog niet gestart.	Niet op schema

Targets ZZS

Target	Indicator	Rapportage 2023	Status
9.1 Beheersen van nieuwe activiteiten met pZZS en ZZS	Totaal vergunde emissies van pZZS en ZZS per bedrijf door nieuwe activiteiten (zo ver mogelijk onder maximaal toelaatbaar risiconiveau)	In 2023 zijn er geen nieuwe vergunningen verleend met emissies boven het MTR-niveau. Er is één vergunning verleend aan een nieuw bedrijf met een emissie van een (p)ZZS (propyleenoxide). Hierbij is een dubbele nazuivering opgelegd voor minimalisatie van de emissie naar de lucht.	Op schema

Target	Indicator	Rapportage 2023	Status
9.2 Verminderen of voorkomen van bestaande emissies van pZZS en ZZS	Percentage maatregelen dat genomen is volgens goedgekeurde verwijder- en reductieplannen	Emissies van (p)ZZS zijn in beeld gebracht. In bijlage 5 (<i>Bijlage 5, Stand van zaken ZZS, pZZS</i>) is een beschrijving daarvan opgenomen. De omgevingsdiensten kunnen over 2023 nog niet over het percentage maatregelen rapporteren. -	Op schema

Thema 10: Energie en klimaat

De provinciale aanpak van energietransitie staat in het programma Energie en Klimaat. Vanuit dit programma start de Provincie met acties om vermindering van CO₂-uitstoot te realiseren. Naast diverse stimulerende en voorlichtende inspanningen is de inzet van het Vergunningen, Toezicht en Handhaving-instrumentarium (VTH-instrumentarium) hiervoor essentieel. Omdat het VTH-instrumentarium in samenhang met andere milieuthema's wordt ingezet in relatie tot bedrijven, is dit deel van de aanpak van de energietransitie hier in het Milieuprogramma uitgewerkt.

Subdoel	Indicator	Streefwaarde	Rapportage 2023	Status
10.1 CO ₂ uitstoot bij bedrijven in Zeeland is met 55% afgenomen in 2030 t.o.v. 1990	CO ₂ uitstoot van bedrijven	55% afname in 2030 t.o.v. 1990	In gang gezet. Bedrijven moeten vanaf 1 juli 2023 standaard voldoen aan de erkende maatregelenlijst voor energiebesparende maatregelen. Zij hebben een meldplicht bij het bevoegd gezag. Grotere bedrijven moeten daarnaast nog een energiebesparingsonderzoek en -plan overleggen. Zeeuwse bedrijven hebben in 2023 minder CO₂ uitgestoten, in lijn met het landelijk gemiddelde. De grootste daling zat in de energiesector omdat meer energie is opgewekt uit hernieuwbare bronnen. Ook in de industrie is de CO₂-uitstoot verder gedaald. Daarbij opgemerkt dat net als vorig jaar hoge prijzen van energie en andere grondstoffen zorgden voor lagere productie. In combinatie met onderhoudstops zorgt dit voor schommelingen in aansluitende jaren. Over de langere termijn zien we dat de uitstoot van CO₂ door de industrie (incl. energiesector) in Zeeland tussen 2000 en 2010 is gestegen en sindsdien is gedaald. Deze daling is vooral een gevolg van het beëindigen van activiteiten van Zalco (in 2011), Thermphos (in 2012) en de kolencentrale (in 2015). Zie § 2.3 van bijlage 2 (<i>Bijlage 2, Rapportage emissies bedrijven Zeeland</i>). Die rapportage laat zien dat over de periode 2000 t/m 2022 de uitstoot met 10% is gedaald.	Op schema

Targets energie en klimaat

Target	Indicator	Rapportage 2023	Status
10.1 Reductie CO ₂ - uitstoot bij bedrijven door energiebesparing	- Aantal bedrijven dat voldoet aan de eisen van de informatie- en onderzoek plicht energiebesparing en de (EML) maatregelen heeft toegepast (in 2026 voldoen alle bedrijven) - Aantal bedrijven in 2026 dat mogelijkheden voor het opwekken van duurzame energie benut, gespecificeerd op het soort duurzame energie (in 2026 bij alle bedrijven besproken)	In 2023 zijn de gesprekken over de maatwerkafspraken verduurzaming industrie voortgezet. Voor Dow, Yara en Zeeland Refinery zijn inmiddels de Expression of Principles (EoP's) ondertekend. Hierin zijn afspraken vastgelegd tussen Rijk en bedrijven over de reductie van CO₂. Provincie Zeeland heeft de EoP's medeondertekend. In 2023 zijn we als Provincie aangesloten bij het programma energietransitie en circulaire economie van DCMR. Onderdeel daarvan is kennisontwikkeling en -deling. Daarmee betrekken we ook de Zeeuwse partners zoals de RUD-Zeeland en de Veiligheidsregio Zeeland. DCMR heeft in alle vergunningen energiebesparende en CO₂ reducerende maatregelen geactualiseerd. Bovendien zijn de omgevingsdiensten in 2023 gestart met de controle van bedrijven op maatregelen energiebesparing	Op schema

Thema 11: Circulaire economie

De provinciale aanpak om te komen tot een circulaire economie staat in het programma Regionale Economie, onderdeel circulaire economie. Vanuit dit programma initieert de Provincie acties om het doel te realiseren. Naast diverse stimulerende en voorlichtende inspanningen is de inzet van het VTH-instrumentarium hiervoor essentieel. Omdat het VTH-instrumentarium in samenhang met andere milieuthema's wordt ingezet in relatie tot bedrijven, wordt dit deel van de aanpak voor een circulaire economie in het Milieuprogramma uitgewerkt.

Subdoel	Indicator	Streefwaarde	Rapportage 2023	Status
11.1 De helft van de grondstoffen , die in Zeeland worden gebruikt, is in 2030 hernieuwbaar of al eerder gebruikt	Aandeel hernieuwbare of hergebruikte grondstoffen (indien mogelijk)	50%	Het betreft hier een integraal doel vanuit de omgevingsvisie, waaraan gezamenlijk met het programma Circulaire Economie gewerkt wordt. Monitor is in ontwikkeling bij programma Circulaire Economie. In IPO verband wordt in 2024 onderzoek gedaan naar grondstoffengebruik per provincie. Dit is een 2-jaarlijkse meting, die nu voor de 2 ^e keer wordt gedaan. Bij de eerste meting was er wel onderscheid tussen biotische en abiotische grondstoffen, maar nog geen onderscheid tussen primaire en secundaire materialen. In het nu geplande onderzoek zal dat waarschijnlijk wel mogelijk zijn. De resultaten van dit onderzoek verwachten we in 2025.	Op schema
	Hoeveelheid grondstoffen per categorie	Streefwaarde afhankelijk van nulmeting	Idem	Op schema

Targets circulaire economie

Target	Indicator	Rapportage 2023	Status
11.1 Verkrijgen van inzicht in het volume van het (primaire) grondstoffenverbruik bij bedrijven	PM (nulmeting 2022)	In 2023 is op een hoog schaalniveau in beeld gebracht wat de grootste grondstoffenstromen in de provincie zijn. In 2024 vindt hier een verfijning op plaats. Zodat deze daarna kan worden gebruikt als nulmeting.	Op schema

Target	Indicator	Rapportage 2023	Status
11.2 Reductie grondstoffengebruik door inzet VTH- instrumenten	PM (nulmeting 2022)	In opdracht van de Provincie werken de omgevingsdiensten sinds dit jaar samen aan Circulaire Economie in relatie tot VTH. Zij bevorderen circulaire economie door inzicht en overzicht van vrijkomende afvalstoffen te krijgen. Zij sluiten aan bij het opstellen van een circulair materialen plan, zodat die in vergunningverlening kan worden toegepast. Ze stellen standaardvoorschriften op, maken een opleidingsplan en leiden vergunningverleners en toezichthouders op. DCMR heeft in 2023 bij 3 bedrijven aandacht besteed aan CE in de vergunning.	Op schema
11.3 Overzicht van afvalstoffen en verwerking	In 2024 is in beeld: soort afvalstoffen/ reststoffen, hoeveelheid, wijze van verwerking (hergebruik, recycling, verbranden, storten) en herkomst	In 2023 zijn we gestart met overleg met de omgevingsdiensten over de wijze van registratie van de hiervoor benodigde informatie. Op dit moment worden deze gegevens namelijk nog niet apart bijgehouden. Inzet is om dit vanaf 2024 wel te doen en zodoende te borgen dat we hierover ook kunnen rapporteren.	Op schema
11.4 Beëindiging afvalstort in Zeeland 2050	Hoeveelheid gestort afval in 2050	Op dit moment is er nog behoefte aan het storten van afval. Indaver wil de capaciteit van stortplaats Noord en Midden-Zeeland ook nog uitbreiden. We zijn wel kritisch op het verlenen van ontheffingen voor afval waarvoor andere verwerkingsmogelijkheden beschikbaar zijn.	Op schema
11.5 Omgevingsdiensten zijn toegerust op taken op het gebied van circulaire economie	Aantal/percentage gekwificeerde medewerkers met tenminste landelijke basisopleiding (Streefwaarde 100% in 2024)	De opleidingen zijn gepland voor 2024.	Op schema

Thema 12: Robuuste uitvoeringsdiensten

Voor veel van de hierboven genoemde inspanningen is de inzet van professionele, robuuste en flexibele omgevingsdiensten nodig. Een professionele, robuuste en flexibele omgevingsdienst bundelt kennis en expertise over de omgeving en de milieuvraagstukken die daar leven. De omgevingsdienst ondersteunt zo de bevoegde gezagen in hun milieubeleid. Als mede-eigenaar is de Provincie Zeeland ervoor verantwoordelijk dat RUD Zeeland zich als zodanig kan ontwikkelen. Daarbij is goed opdrachtgeverschap belangrijk. Dat is ook nodig richting DCMR, de andere omgevingsdienst die in Zeeland actief is, maar waar de Provincie geen mede-eigenaar van is.

Subdoel	Indicator	Streefwaarde	Rapportage 2023	Status
12.1 De RUD Zeeland is robuust	Het oordeel van de in het Interbestuurlijk Programma (IBP) VTH-stelsel in te stellen visitatiecommissie over de robuustheid van de RUD Zeeland	Een positief rapport van de visitatiecommissie in 2025	Het rapport Vervolg verkenning samenwerking milieutaken is grotendeels verwerkt in het plan van aanpak robuuste RUD. Hiermee heeft het rapport een concreet vervolg gekregen. Op verzoek van ministerie IenW heeft RUD Zeeland haar organisatie getoetst aan de robuustheidscriteria. De RUD voldoet momenteel niet aan de gestelde criteria. De verwachting is dat RUD op 1 april 2026 wel aan de criteria voldoet. Dan vindt opnieuw een toets moment plaats door ministerie IenW. De visitatiecommissie van het IBP bezoekt in Q1 2024 RUD Zeeland.	Op schema
	De RUD Zeeland heeft de maatregelen uit de (vastgestelde) toekomstvisie RUD geïmplementeerd.	100%	De toekomstvisie is aangepast verwerkt in het plan van aanpak robuuste RUD. Na bestuurlijke besluitvorming worden deze maatregelen in 2024 geïmplementeerd.	Op schema
	De RUD Zeeland geeft adviezen binnen afgesproken termijn	100% vanaf 2023	Met behulp van factsheets, procesafspraken en relatiebeheer geven we invulling aan het maken van duidelijke afspraken en afstemmen van haalbare termijnen. In 2023 hadden we onvoldoende zicht op alle adviesaanvragen. Dit zijn extra opdrachten die buiten het jaarplan vanuit Provincie aan de RUD worden gegeven. Nog niet alle adviesaanvragen verlopen via relatiebeheer. We hebben daarom in 2023 procesafspraken gemaakt hoe de adviezen worden gedeeld met accounthouder en RUD Zeeland. En deze afspraken hebben we intern gecommuniceerd.	Op schema

Targets robuuste uitvoeringsdiensten

Target	Indicator	Rapportage 2023	Status
12.1 Implementatie van de aanbevelingen van de commissie Van Aartsen	Visitatiecommissie	Het AB van RUD Zeeland heeft in 2023 ingestemd met het voornemen 'Robuuste RUD in Zeeland'. Dit voornemen is uitgewerkt in het plan van aanpak. Het plan van aanpak Robuuste RUD ligt in 2024 ter besluitvorming voor.	Op schema
12.2 Realisatie toekomstvisie RUD Zeeland	Het AB van de RUD Zeeland omarmt de voorgelegde visie voor een robuuste RUD Zeeland	De toekomstvisie is aangepast verwerkt in het plan van aanpak robuuste RUD. Het AB neemt in 2024 een besluit hier op.	Op schema

Thema 13: Goed opdrachtgeverschap

Een professionele opdrachtgever/opdrachtnemersrelatie met de Omgevingsdiensten is nodig om de milieutaken van de Provincie goed uit te kunnen voeren. Daarvoor:

- Maakt de Provincie met omgevingsdiensten duidelijke en uitvoerbare werkafspraken;
- Stuurde de Provincie waar nodig inhoudelijk en financieel bij in periodiek overleg op basis van periodieke rapportages;
- Zorgt de Provincie ervoor dat zij op de hoogte is van bestuurlijk gevoelige dossiers op bedrijfsniveau en actief optreedt waar nodig;
- Heeft de Provincie voldoende capaciteit en expertise om de opdracht aan de omgevingsdienst te verlenen en de uitvoering te kunnen beoordelen.
- Heeft de omgevingsdienst voldoende capaciteit en expertise om de opdracht samen met opdrachtgever te formuleren en uit te voeren.

Subdoel	Indicator	Streefwaarde	Rapportage 2023	Status
Er is sprake van een professionele opdrachtgever-opdrachtnemer relatie tussen provincie en de RUD en DCMR.	Ofwel het oordeel van de visitatiecommissie (indien deze opdrachtgeverschap ook beoordeeld), anders een aparte onafhankelijke audit	Positief rapport in 2025	Visitatie vanuit het IBP-programma door andere omgevingsdiensten bij RUD Zeeland en DCMR vindt in 2024 plaats.	Op schema

Targets goed opdrachtgeverschap

Target	Indicator	Rapportage 2023	Status
13.1 Sturing op effecten	Vanaf 2025 werkt de Provincie met effectindicatoren die ook haalbaar zijn voor de omgevingsdiensten	Eind 2023 zijn we gestart met verkenning naar meer outcome gericht werken. Hierbij volgen we landelijke ontwikkelingen zoals, vanuit het IBP-programma (pijler 3). Aan de hand van de indicatoren maken we afspraken met de omgevingsdiensten voor inpassing en verdere verbetering van systematische en geautomatiseerde monitoring.	Op schema
13.2 Een duidelijke en uniforme opdracht	Vastelling van het aantal gezamenlijke afspraken	In gezamenlijkheid met gemeenten en andere partners bespreken we voor welke thema's in het VTH-domein we eenduidig regionaal beleid willen. Dit werken we verder uit in het VTH-beleid en bijhorende documenten. Specifiek voor PFAS vindt periodiek tactisch en strategische afstemming met gemeenten plaats over de aanpak. Voor de overige thema's moet dit nog nader vorm krijgen.	Op schema

Target	Indicator	Rapportage 2023	Status
13.3 Duidelijke taakverdeling tussen Provincie, RUD Zeeland en DCMR	Voor de specialistische taken ligt de taakverdeling in 2023 vast in factsheets	In 2023 zijn benodigde factsheets geactualiseerd of waar nodig in gezamenlijkheid opgesteld. Met behulp van factsheets, procesafspraken en relatiebeheer wordt invulling gegeven /geven we invulling aan het maken van duidelijke afspraken en afstemmen van haalbare termijnen.	Op schema
13.4 Tijdige adviezen	Vanaf 2023 ontvangt de Provincie 100% van de adviezen binnen de afgesproken termijn	Wij zien verbetering in tijdige advisering van RUD Zeeland. 100% is niet behaald. Advisering vanuit DCMR verloopt conform gemaakte afspraken	Op schema
13.5 Een professionele opdrachtgever-opdrachtnemer relatie	In 2024 zijn handelingsperspectieven uitgewerkt met RUD Zeeland	In 2022 heeft Twynstra Gudde onderzoek gedaan naar de handelingsperspectieven. In 2023 zijn we gestart met het vastleggen van de perspectieven. In het plan van aanpak robuuste RUD zijn de volgende handelingsperspectieven verwerkt: - Uitbreiding innovatiekracht. - Zorg voor ruimte in financiering en uitvoering; RUD heeft in kaart gebracht wat daar precies voor nodig is en voert hierover gesprekken met de deelnemers. Bij nieuwe taken wordt samen gezocht of er ruimte in het bestaande takenpakket is of dat een taak nieuw wordt ingebracht. - Positionering van RUD als samenwerkingspartner.	Op schema